

Польщак А. Л.

ТЕМА ЛЮБОВІ У ТВОРЧОСТІ Ж. ГРІНА

Стаття аналізує особливості відображення любові у творах Ж. Гріна, одного із найяскравіших представників французького «католицького відродження». Брак близькості в особистих взаєминах характерний для гринівських героїв у різних стосунках – як у родині, так і в романтичному їх різновиді. Аналіз причин такого підходу до зображення любові приводить до розуміння бачення автором боротьби за щастя героїв у контексті прагнення людини до абсолюту, досконалості божественної любові. Однак у Гріна все ж можна зустріти приклади гармонійної людської любові, яка не є ідеальною, проте самим своїм існуванням дає надію на перемогу доброго начала у людині.

Ключові слова: особисті взаємини, щастя, близькість, прагнення абсолюту, релігійні переконання.

Ж. Грін – один із найяскравіших представників французького «католицького відродження», яке є важливим феноменом духовного і літературного життя і великою частиною християнсько-католицького відродження у всіх західних літературах. Для цієї течії є характерним повернення до християнського світогляду, що сталося внаслідок кризи, спричиненої епохою позитивізму та атеїзму. Письменники-католики протиставили цьому орієнтацію на католицькі духовні та релігійні цінності – добрий божественний задум стосовно світу та людини, свободу людської волі, наявність у людині та світі гріха тощо, вписані у контекст автентичних людських цінностей. Ці характерні риси французького «католицького відродження» дістали яскравого вияву також у творчості Ж. Гріна, принципова єдність у царині релігійно-філософських поглядів із іншими митцями французького «католицького відродження» якого проявляється також у відповідних стильових принципах (у широкому розумінні цього слова як єдності змісту та багатоманітних сторін художньої форми, яка розкриває зміст твору). Головними темами творчості Ж. Гріна, як і творчості інших письменників цього напрямку, стають людина і вічність, високе покликання людини і її слабкість і гріх, смерть, надія, любов.

Ми зосередимо свою увагу на темі любові, яка посідає у творчості Ж. Гріна важливе місце, і охоплює як тему людської любові, так і любові божественної.

Аспект любові у стосунках чоловіка і жінки, романтичної складової взаємин представлений у Гріна через особливості його походження і шляху досить специфічно. Так, яскравим прикладом таких стосунків може бути роман «Адрієн Мезюра», який деякі дослідники вважають одним із найкращих творів Ж. Гріна. Він був написаний у відповідь на зауваження критика. Суть зауваження полягала в тому, що у попередньому творі,

одному із досить ранніх романів письменника «Монт-Сінер», немає любові (love), оскільки автор не в змозі трактувати цей предмет адекватно. У «Адрієн Мезюра» любовна інтрига є в центрі структури. Однак може постати запитання про те, чи вона є задовільною відповіддю критикам і чи поняття Адрієн про любов (яке можна зустріти також у більшості закоханих героїв пізніших романів Ж. Гріна) є адекватним потрактуванням цього предмета. Адже кохання героїні твору – незріле та соліпсистичне (таке, що відповідає світогляду крайнього об'єктивного ідеалізму, який визнає єдиною реальністю лише суб'єкт, котрий мислить, власне «я», а все інше таким, що існує лише в його свідомості) [5, р. 47].

Так, Адрієн закохується у лікаря Морекура, випадково побачивши його, коли стоїть обабіч дороги, а він проїжджає у екіпажі. Чоловік, у якого вродлива здорова сімнадцятилітня Адрієн закохалася, – людина середнього віку і не особливо зовні приваблива. Цікаво, що, з одного боку, для героїні це відчуття відкриває цілий новий світ, а, з іншого, Адрієн не поспішає у цей світ зануритись, не прагнучи близького спілкування із предметом своєї закоханості. У непланованому для себе освідченні вона говорить чоловіку, що не вибирала його і не бажала у нього закохатися, припускаючи, що її любов до лікаря взагалі є помилкою [2, р. 319–320].

Такий вид примхливої, свавільної, доволі випадкової любові, яка виглядає як навала, що поневоле, однак виходить поза контекст особистих стосунків, відіграє важливу, навіть головну роль майже у всіх творах Гріна. Часто така любов має драматичні наслідки, як-от божевілля, вбивство чи самогубство. Поль Гере в «Левіафані» ніколи не був більше ніж кілька секунд із молодою жінкою, у яку закохався так пристрасно, що це призвело його до вбивства і майже до божевілля.

Такою самою рабиною любові виявляється і Анжеліка, жінка, у яку закохується Поль Гере. Вона також виявляється не надто розбірливою у предметі свого кохання. Проте її можливо зрозуміти. Гере стає першим у її житті чоловіком, який не купує її у тітоньки. Для героїні ця закоханість також стає фатальною. Анжеліка, понівечена коханим, свято вірить у те, що він і надалі її віддано кохає, і, втікаючи від гіркої реальності, втрачає глузд. З іншого боку, зрозуміло, що Анжеліка здатна сприйняти бодай найменший натяк на безкорисливість за прояв справжнього кохання. До того ж, її каліцтво, завдане Полем, викидає її за межі усталеного життя: вона більше не зможе носити доволі вишуканого одягу і займатися порівняно неважкою фізичною працею.

Раби містично несподіваних пристрастей, які засліплюють, герої Гріна відчують, що вони не вибирають своїх коханих, і навіть не вибирають того, щоб закохуватися, однак із разуючою постійністю їхня фатальна пристрасть спрямована на особу заборонену чи недоступну. Часом цю недоступність свідомо або несвідомо створюють самі грінівські герої. Прикладом може бути любов Еліани в «Уламках» до чоловіка своєї сестри. У якийсь момент Еліана могла б докласти зусиль до того, щоб вийти заміж за майбутнього чоловіка своєї сестри. І не зробила цього.

Деякі із героїв потерпають від бажань, пов'язаних із інцестом, інші закохуються у близького друга чи родича. Кожен із цих романів приречений від початку. Все це наводить нас на думку, що герої Гріна, попри висловлювані ними прагнення любові і щастя, насправді не бажать досягти успіхів у коханні, навпаки, прирікаючи себе на те, щоб стати максимально нещасливими [5, р. 48].

Інша дивна особливість так званих любовних історій Гріна – небажання закоханих встановлювати стосунки чи, навіть, найбільш поверхові зв'язки із тими, кого вони люблять. Так, в «Уламках» Філіп не цікавиться глибоко особистістю своєї дружини і причинами її зради. Поля Гере не цікавлять не лише почуття Анжеліки поза запаленою пристрастю, а й її доля після його втечі. Лікар з «Адрієн Мезюра» не виявляє завеликої ревності у тому, щоб узяти безкорисливу участь у долі дівчини, можливо і наляканий її незрозумілою пристрастю.

Фактично, в їхніх особистих взаєминах, починаючи із стосунків всередині родини, – між чоловіком і дружиною, між батьками і дітьми, герої Гріна уникають близькості. Будь-які відносини дружби, любові, симпатії з іншими є для них загрозою. Якщо самотність, від якої вони страждають, спочатку нав'язується їм і бачиться як в'язниця, то з дуже раннього віку вони привчаються перетворювати її на притулок, «острівець безпеки», сховище, укриття, місце, де можна сховатися [5, р. 49].

Іноді герої Гріна, як, скажімо в «Уламках», наважившись ближче підійти до того, хто став героєм їхніх мрій, переживають розчарування. Обрамленням твору є випадок уночі, коли Філіп, головний герой, виявляє своє боягузтво і нікчемність. «Уламки» починаються описом тої ночі, а закінчуються розповіддю самого героя закоханий у нього Еліани про цей випадок як про такий, котрий стався із якоюсь людиною. Інтуїтивно героїня здогадується, про кого йдеться, і це дає їй ключ до розуміння людини, у яку вона була так довго безнадійно закохана. Імпульсивна незрозуміла до кінця закоханість (для якої також характерний страх надто наблизитись до свого предмета – адже Еліана видала за Філіпа свою сестру, а не вийшла заміж сама, також частково через це), яка назагал характерна для героїв Гріна, переростає у стійку обдуману ненависть: «Зараз вона просто ненавиділа його, але не тою несвідомою ненавистю, яка народжується так само несподівано, як і любов, а ненавистю обдуманною, головною. Вона відчувала відразу до тої холоднокривості, із якою він вів свою ідіотську оповідь; вів із чудовим спокоєм, чіпляючи подробицю за подробицю, ніби говорив про відвідини музею» [3, гл. 5].

Зрозуміло, що твори Гріна не є звичайними любовними романами, а автор не цікавиться дослідженням стосунків між закоханими. Його також не цікавить аналіз впливу закоханості на особу, адже пристрасті, котрі переживають герої, ані роблять їх більш шляхетними, ані призводять до деградації. І критики мають рацію, вказуючи на незріле розуміння любові персонажами [5, р. 49]. Проте для того, щоб прийняти і зрозуміти Гріна і його творчість, які безперечно того варті, слід підійти до його творів інакше. Варто шукати чогось іншого, аніж проникнення в людське серце чи перипетії міжособових стосунків. Маючи справу із явним католиком, яким є Грін, автоматично відбувається пошук релігійних інтерпретацій, яких немало у стосунку до грінівської інтерпретації любові. Вірогідно, що сам Ж. Грін був схильний пояснювати постійний вибір своїми героями невідповідного предмета любові особливою благодаттю Провидіння. Їхні несподівані та ненаситні пристрасті натхнені недоброю силою, але більшість із них допомагають уникнути тілесних гріхів, а страждання можуть допомогти заслужити на відкуплення [5, р. 50].

Любов, пов'язана із стосунками між статями, любов деформована і перекручена, є часто найяскравішим проявом характерних особливостей концепції любові у Гріна. Однак подібною є деформованість, перекрученість любові у Гріна у родині – між батьками і дітьми, сестрами і братами [6, р. 48]. «Батьки є завжди індиферентні, байдужі та неприязні» [7, р. 329]. Винятком

може стати хіба що прийомний батько Елізабет у «Півночі». Переважно домінують чи схильними до гіперопіки зображені матері. Сестри вороже налаштовані одна до одної, як в «Адрієн Мезюра», чи їм бракує здатності та бажання зрозуміти одна одну, як у «Півночі».

Концепція любові у Гріна пов'язана із його сприйняттям людини і людського життя. Зіпсована плямою первородного гріха, людина не може сподіватися на щастя у цій земній долині сліз. Болісною є боротьба за щастя. Фактично це є прагненням людини до абсолюту, досконалості божественної любові. Земна любов та її радості можуть бути лише карикатурою на справжнє щастя [5, р. 50]. Тому природу і функцію грінівської концепції любові краще розуміти не у звичайному емоційному контексті. Любов у Ж. Гріна пов'язана із його уявленням про стан людини. Романи Гріна, у яких навіть наявна вагома любовна інтрига, є зовсім не love stories. Насправді вони, як і інші твори автора, є оповідями про безнадійні спроби людини дати собі раду із існуванням, яке неможливо зрозуміти та прийняти. У цьому сенсі пристрасть Адрієн до лікаря відповідає і має структурну функцію, ідентичну бажанню Емілі стати власницею будинку та меблів у «Монт-Сінер» («Mont-Cinègre»). Бажаний об'єкт, людина це чи річ, бачиться чимось на зразок квитка до примарної екзистенціальної землі свободи і щастя [5, р. 50]. Насправді, поринувши у любов, людина опиняється у ще більшій в'язниці, залежності від коханої людини. Людина опиняється у глухому куті. Однак навіть цей глухий кут, і власне саме він – точка, яка може стати точкою відліку нового життя. У якомусь сенсі, підхід Гріна до вибору предмета, матеріалу для роману є подібним до того, що робить у своїх творах Ф. Моріак. Це зазначає У. Фоулі у своїй статті «Неоднозначний герой Ф. Моріака». «У моріаківському романі найглибша частина людини перебуває в небезпеці. Це драматичне представлення в героях паскалевого пасажу про парі, – й при цьому неможливо сказати, що перемає: благодать чи засуд. Типові романи, такі як “Праматір” та “Пустеля любові” – мають відкритий фінал, оскільки роман, як його задумує Моріак, є історією небезпеки (чи безладу), у якій опиняється неоднозначний герой, і роман закінчується в той момент, коли небезпека може зникнути» [1, р. 456].

Грін ловить своїх героїв у точці, яка може змінити їхнє життя, і якщо і продовжує далі їхню історію, то тільки тоді, коли вибір вони зробили такий, щоб своє життя не змінювати. Наприклад, в «Уламках» роман починається у точці, коли його головний герой Філіп має достатні шанси змінити своє життя і вийти за межі власного егоїзму, ризикнувши врятувати на вулиці життя

жінки, котра була в небезпеці. В «Адрієн Мезюра» героїня, не побачивши можливого, вказаного їй коханим напрямку, чи не зважившись піти в цьому напрямку, закінчує божевіллям.

Те, що могло б статися у разі іншого вибору, демонструє біографія самого письменника. Це вибір постійної боротьби із власною недосконалістю і певними недобрими нахилами. Майже доживши до свого сторіччя, Грін показує нам, що таку постійну боротьбу важко, але можливо вести і вигравати.

Тому у Гріна все ж можна зустріти приклади любові. Ця людська любов не ідеальна і не досконала, часом затінена людськими слабкостями, проте вона існує. Наприклад, у «Півночі» ставлення пана Лера до головної героїні твору Елізабет позначені батьківською за своєю суттю любов'ю. Вже старшого віку чоловік відважується взяти із собою до рідного міста дівчинку, яка опинилася у скрутних обставинах, прямо з вулиці. Цікаво, що всі події до часу перебування Елізабет із паном Лера та після позначені символікою ночі: вночі помирає, чинить самогубство мати дівчинки Бланш, вночі переважно вирішується доля Елізабет стосовно опікунства її тітками, переважно вночі відбуваються значущі події у замку пана Едма. Ставлення, у якому виявляється любов пана Лера, Грін переважно описує словом «доброта». Коли Елізабет намагається переконати чоловіка, який здався їй гідним довіри, взяти її із собою, Грін так коментує ситуацію: «Правду кажучи, їй знову стало трохи соромно, що вона розповідає першому зустрічному сімейні таємниці, тим паче, що пан Лера слухав її розповідь байдуже, однак вона не помилилася, припустивши, що у нього добра душа» [4, розд. X].

Водночас сам автор, даючи характеристику своєму герою перед зустріччю з Елізабет, ніби також намагається визначити для себе і свого читача, що ж є добротою і любов'ю: «Ось уже сімнадцять років пан Лера служив економом в ліцеї міста Рефана, і ніхто не чув від нього гнівливого чи образливого слова. Він посміхався, і йому посміхалися. Він досягнув того кордону, де егоїзм поєднується з доброзичливістю, утворюючи на те щоб доброту, але щось, що цілком її замінює в очах оточуючих. Таке поблажливе ставлення до людей було спричинене чудовим травленням і відсутністю проблем із грошима протягом всього його життя; досягнувши порогу старості, пан Лера не знав, що таке шлункові колики чи безсоння» [4, розд. X]. Здається, що після зустрічі Лера із Елізабет та його вчинку щось суттєве відбувається в його житті. Напівжартівливий коментар Гріна «чеснота перемогла» багато що пояснює в динаміці характеру героя та структури твору. Існує ніч стосунків

зрадженій любові Бланш, матері Елізабет, незрозумілої похмурої ситуації в замку пана Едма. Проте весь роман пройнятий відблисками доброти, яка відтіняє темні ситуації життя Елізабет.

З іншого боку, ніч символізує страх, неспокій. Яскравим виявом цього є епізод, коли Елізабет, втікаючи з дому божевільної тітки, блукає вулицями: «Раптово вона усвідомила всю незвичність такої нічної прогулянки і занепокоїлась. У годину, коли всі сплять у теплі та затишку, вона блукає безлюдними вулицями, як дівчинка, яка зовсім втратила голову. Кроки її на плитах тротуару звучали різко, як тріск тканини, яку розривають. Елізабет побігла, але чим швидше вона бігла, тим більше боялася» [4, розд. IX]. Водночас, реальна ніч, в якій опинилася самотня Елізабет, символізує брак любові з боку найближчих родичів стосовно десятилітньої дівчинки, і якоюсь мірою перегукується із істиною про те, що страх (у цьому випадку в маленької сироти) є браком любові

(з боку родичів, які мали б її дарувати Елізабет і навчити дівчинку дарувати її самій).

Отже, світ творів Ж. Гріна сповнений злом і браком справжньої любові, впливу яких часто піддаються його герої. Здебільшого закохані персонажі уникають справжніх стосунків, залишаючись у шкаралупі своїх уявлень, чи вибирають такий предмет своєї закоханості та пристрасті, який заздалегідь прирікає на те, щоб бути нещасними. Це пояснюється наявністю власної концепції, яка передбачає певні релігійні переконання і прагне виявити у людському прагненні любові та щастя чогось більшого, ніж те, що може існувати лише у людських стосунках. Однак, усе ж, у цьому світі безлічі перекручених понять та стосунків є надія на відродження людини як Людини, здатної до шляхетних вчинків та почуттів, високих поривань, яка виростає передусім там, де пристрасть має найменше шансів захопити людське серце.

Список літератури

1. Fowlie W. Mauriac's Dark Hero. *The Sewanee Review*. 1948. Vol. 56, no. 1. P. 39–57.
2. Green J. *Adreinne Mesurat*. Paris : Plon, 1927.
3. Грин Ж. Обломки / пер. с фр. Н. Жарковой. Москва : Художественная литература, 1975. 221 с. URL: http://royallib.com/book/grin_gyulen/oblomki.html.
4. Грин Ж. Полночь / пер. с фр. В. Федорова. Москва : Радуга, 1992. 225 с URL: http://royallib.com/book/grin_gyulen/polnoch.html.
5. Ignatius M. Julien Green as Novelist of Love. *The Bulletin of the Rocky Mountain Modern Language Association*. 1972. Vol. 26 (2). P. 47–51. Doi: 10.2307/1346501.
6. Mercer L. M. Les alienes de Julian Green: thesis presented in particular fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts. Montana, 1961. 92 p. URL: <https://scholarworks.umt.edu/etd/2829>.
7. Roux A. Présence, formes et enjeux du démoniaque dans le roman catholique de l'entre-deux-guerres (François Mauriac, Georges Bernanos, Julien Green): thèse pour obtenir le grade de Docteur. Littératures. Spécialité Littérature française. Université Paris-Est, 2014. 1065 p.

References

- Fowlie, W. (1948). Mauriac's Dark Hero. *The Sewanee Review*, 56 (1), 39–57.
- Green, J. (1927). *Adreinne Mesurat*. Paris: Plon.
- Green, J. (1975). *Oblomki* (N. Zharkova, Transl.). Moskva: Khudozhestviennaya literatoura. Retrieved from http://royallib.com/book/grin_gyulen/oblomki.html [in Russian].
- Green, J. (1992). *Polnoch* (V. Phedorov, Transl.). Moskva: Radouga. Retrieved from http://royallib.com/book/grin_gyulen/polnoch.html [in Russian].
- Ignatius, M. (1972). Julien Green as Novelist of Love. *The Bulletin of the Rocky Mountain Modern Language Association*, 26 (2), 47–51. doi:10.2307/1346501.
- Mercer, L. M. (1961). *Les alienes de Julian Green*: Thesis presented in particular fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts. Montana. Retrieved from <https://scholarworks.umt.edu/etd/2829>.
- Roux, A. (2014). *Présence, formes et enjeux du démoniaque dans le roman catholique de l'entre-deux-guerres (François Mauriac, Georges Bernanos, Julien Green)*: thèse pour obtenir le grade de Docteur. Littératures. Spécialité Littérature française. Université Paris-Est.

A. Polshchak

THE THEME OF LOVE IN THE WORKS OF J. GREEN

The article deals with the peculiarities of love in the works of J. Green, one of the most prominent representatives of the French Catholic Renewal. A kind of capricious and rather accidental romantic love, which appears as enslavement, though excluding the context of personal relations, plays an important role in almost all works of J. Green. Green's characters avoid intimacy – this significant trait can be traced in their personal relationships at all levels, beginning with family ties – between husband and wife, parents and children, often, if not always, being the cause of their unhappiness. Even though they try to be happy, it seems that their behavior shows the opposite – they choose wrong objects of their love, or distance themselves from them. It is difficult to explain such an attitude otherwise than that their attempt to reach happiness represents a human search for an absolute. In a certain sense Green's approach in choosing the subject and material for his work is similar to what F. Mauriac does in his works. Mauriac's works have open ends, being stories of danger or disorder, in which a dark hero finds himself/herself. A story ends at the moment when the danger is about to disappear. In the same manner J. Green presents his characters at the point where their lives can be changed...

Keywords: personal relationships, happiness, intimacy, search for absolute, religious convictions.

Матеріал надійшов 25.04.2019